

Simo Knuuttila ja Suomen Akatemian huippuyksiköt 2002–2013

RISTO SAARINEN

Simo Knuuttila (1946–2022) toimi Helsingin yliopiston teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian professorina vuodesta 1981 vuoteen 2014. Pitkä virkakausi oli erittäin tuloksellinen niin tieteellisen tuotannon kuin erilaisten luottamustoimien ja kunnianosoitusten osalta. Knuuttilan elämäntyön kokonaisuutta ovat suomeksi jo arvioineet Timo Koistinen, Virpi Mäkinen ja Sami Pihlström *Teologisessa Aikakauskirjassa* sekä Ilkka Niiniluoto Suomalaisen Tiedeakatemian vuosikirjassa.¹

Tässä kirjoituksessa kuvaan kahta Simo Knuuttilan johtamaa Suomen Akatemian huippuyksikköä, Mielen historia (History of Mind, 2002–2007) sekä Filosofinen psykologia, moraali ja politiikka (Philosophical Psychology, Morality and Politics, 2008–2013). Painopisteeni ei ole johtajan persoonassa, vaan ryhmätyön ja tutkimuksellisen prosessin kuvauksessa. Kun humanistinen ja teologinen tutkimus tapahtuu nykyään yhä enemmän ryhmätyönä, ryhmien jälkikäteinen kuvaaminen on tärkeää. Erityisesti nuorten tutkijoiden uran alkuvaiheet ja verkostot voidaan Suomen Akatemian hankeasiakirjojen avulla esittää yksityiskohtaisesti.

Toimin itse molemmissa huippuyksiköissä ryhmänjohtajana ja kirjoitushetkellä olen Mielen historian hankkeen ainoa elossa oleva ryhmänjohtaja. Toimin myös kahdentoista vuoden ajan näiden hankkeiden ohjausryhmän kokousten

sihteerinä, mistä syystä hallussani on varsin runsas Akatemialle raportoitu dokumentaatio molemmista huippuyksiköistä. Se toimii seuraavan katsauksen lähdeaineistona. Kirjoitukseni on samalla kolmas osa tietehistorialliseen sarjaan, jossa olen aiemmin kuvannut Tuomo Mannermaan akatemiaprojekteja (1984–1997) sekä Järki ja uskonnollinen hyväksyminen -huippuyksikköä (2014–2019).²

Huippuyksikköjen työ muodostaa vain osan Simo Knuuttilan lukuisista tutkimushankkeista. Hän toimi Suomen Akatemian akatemiaprofessorina 1994–2009 ja johti lähes koko professorikautensa ajan eri tavoin rahoitettuja tutkimusryhmiä. Knuuttila ohjasi väitöskirjoja mitä erilaisimmista filosofian ja teologian aihepiireistä. Hänen ohjaustyönsä moniulotteisuudesta saa havainnollisen kuvan Markku Roinilan toimittamasta filosofisten väitöskirjahankkeiden kronikasta.³

- 1 Koistinen, Mäkinen & Pihlström 2022; Niiniluoto 2023.
- 2 Saarinen 2015 ja 2020. Mannermaan hankkeista myös Kopperi & Saarinen 2022.
- 3 Roinila 2010.

MIELEN HISTORIA

Suomalaisen perustutkimuksen rahoittamisessa Akatemian huippuyksiköt ovat 2000-luvulla olleet keskeinen tieteen edistämisen väline. Suureholla rahoituksella on tyypillisesti rahoitettu 6–10 tohtoritutkijaa kuuden vuoden ajan. Rahoituksen vastaanottava yliopiston yksikkö antaa käyttöön toimitilat sekä vaikuttaa suuresti ryhmien johdon ja toiminnan käytännön mahdollisuuksiin. Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa Uuden testamentin professori Heikki Räisänen johti eri tavoin rahoitettuja huippuyksiköjä 1994–2005.

Vuosina 2000–2001 Suomen Akatemia järjesti kaksivaiheisen huippuyksikköhaun. Ensimmäiselle kierrokselle Simo Knuuttilla jätti hakemuksen Mielen historia -hankkeesta, jonka yleisteemana on ”ymmärrys, itsetietoisuus ja passiot: mielenfilosofia Platonista Descartesiin”. Hankkeeseen kuului kolme ryhmää. Antiikin ajattelun ryhmää johtaisi Jyväskylän yliopiston historian professori Juha Sihvola, keskiajan ryhmää Risto Saarinen ja varhaisen uuden ajan ryhmää Uppsalan yliopiston filosofian professori Lilli Alanen. Näiden lisäksi hankkeen johtoryhmän jäsenenä mainitaan historian dosentti Heikki Mikkeli.⁴ Näistä Juha Sihvola oli Knuuttilan ja Holger Thesleffin oppilas, jolla oli sekä historian että filosofian alan koulutus. Sihvola oli aktiivinen Knuuttilan Aristoteles-käännöshankkeessa. Lilli Alanen (1941–2021) oli Descartes-spesialisti.

Toiselle hakukierrokselle Simo Knuuttilla jätti 7.2.2001 päivätyyn laajemman hakemuksen. Sen otsikko ja johtoryhmät olivat muuten ensimmäisen kierroksen kaltaiset, mutta alaotsikossa mielen historia jatkuu aina Kantiin saakka. Suomenkielisessä tiivistelmässä hankkeen tavoitteet määritellään seuraavasti:

1. Ensimmäinen kattava kuvaus intuitiivista tietoa, päättelyn psykologiaa ja kognitiivista normaaliutta koskevien filosofisten teorioiden historiasta. 2. Ensimmäinen filosofinen kokonaisesitys siitä, millä eri tavoilla itsetietoisuus on ymmärretty filosofian historiassa. 3. Uusi vastaus kysymykseen, miten keskiajan aristo-

telismi, 1300-luvun filosofinen voluntarismi ja renessanssihumanistien antiikin teksteihin kohdistama mielenkiinto vaikuttivat uuden ajan alun käsityksiin tiedosta, tahdosta ja tunteista.

4. Ensimmäinen yksityiskohtainen analyysi mielen häiriöitä ja hulluutta koskevasta filosofisesta keskustelusta. 5. Ensimmäinen mielenfilosofian lähdetekstien kokoelma.⁵

Myös tutkimusryhmien jäsenet on nimetty jo hakemuksessa. Sihvolan ryhmässä ovat antiikintutkijat Pauliina Remes ja Miira Tuominen sekä islamilaisen filosofian tuntija Taneli Kukkonen. Saarisen ryhmässä ovat Taina ja Toivo Holopainen, Vesa Hirvonen, Pekka Kärkkäinen sekä Severin Kitanov. Bulgarian Severin Kitanov on filosofi, joka opiskeli Knuuttilan ja Reijo Työrinon johdolla Helsingissä ja siirtyi myöhemmin tutkijanuralle Yhdysvaltoihin. Lilli Alasen ryhmään on nimetty Tuomo Aho, Timo Kaitaro, Mikko Yrjönsuuri, Timo Joutsivuo ja Martina Reuter sekä Heikki Mikkeli.⁶

Yliopiston luvataan osallistuvan hankkeeseen osuudella, joka kattaa professoreiden palkkuluja ja 50 % heidän työajastaan.⁷ Vaikka lupaus on epärealistinen, vuonna 2001 ei käytetty vielä niin kutsuttua kokonaistyöaikaa, joka edellyttää vuoden työtuntien tarkkaa laskemista. Tärkeämpää kuin prosentit on periaate, jonka mukaan huippuyksikkö ei ole vain nuorten tutkijoiden rahoittamisen keino, vaan oman johtonsa aktiiviseen, jatkuvaan työhön sitouttava ryhmä. Tätä periaatetta molemmissa huippuyksiköissä käytännössä vaalittiin.

Laaja tutkimussuunnitelma ei ole sillä lailla sisällöllisesti ohjelmallinen, että se pyrkisi esittämään yhtenäisen mielenfilosofisen kaaren ”Platonista Kantiin”. Toisaalta suunnitelmaa

4 Plan of Intent 29.9.2000. Sähköposti 15.1.2001.

5 Application 7.2.2001, §40.

6 Application 7.2.2001, Appendix I, 3 (research plan).

7 Application 7.2.2001. Report 28.4.2004, 4.

voisi luonnehtia metodiltaan ohjelmalliseksi siinä mielessä, että yksikössä tehtävä tutkimus on samalla kertaa aidosti filosofista ja historiallisesti tarkkaa. Tiivistelmän mukaan hankkeen ”taustalla on näkemys, jonka mukaan filosofian historia on yhtä aikaa osa ongelma- lähtöistä systemaattista filosofiaa ja samalla melko itsenäinen filosofian haara, joka edellyttää erityisosaamista.”⁸

Tieteenhistoriallisesti erityisen kiinnostavia ovat hakemuksessa mainitut yhteistyöverkostot. Vuosina 1999–2001 Knuutila johti European Science Foundationin rahoittamaa verkostoa, joka paneutui keskiajan ja varhaismodernin ajan rajapintaan. Siihen osallistui myös Saarinen. Knuutilan ja Alasen kohdalla mainitaan, että he ovat keskeisen kansainvälisen organisaation, Institut International de Philosophie, kutsuttuja jäseniä.⁹

Pitkässä yhteistyökumppaneiden listassa ensimmäisenä mainitaan chicagolainen filosofi Martha Nussbaum. Hakuaikaan hän oli toimittamassa Juha Sihvolan kanssa merkittävää *The Sleep of Reason* -teosta. Hakemuksessa luvataan Sihvolan ja Knuutilan järjestävän säännöllisiä konferensseja Nussbaumin kanssa.¹⁰ Tämä lupaus on toteutunut laajemmassa määrin kuin hakijat osasivat kuvitellaan, sillä Martha Nussbaum on jo yli 20 vuoden ajan käynyt vuosittain Helsingissä luennoimassa, nyttemmin Suomen Akatemian ulkomaisena akateemikkona. Hän oli vielä Simo Knuutilan muistosymposiumin kunniavieras kesäkuussa 2023.

Myös toisena nimenä mainittu brittifilosofi Richard Sorabji, Lontoossa 2001 väitelleen Pauliina Remeksen opettaja, oli hankkeelle tärkeä vaikuttajahahmo. Knuutila ja Sorabji kirjoittivat samanaikaisesti kahta laajaa kokonaisuutena emootioiden historiasta.¹¹ Molempien työ oli vuonna 2002 jo pitkälti valmis, mutta tunnekkaitteiden historiassa riitti runsaasti selvitettävää. Richard Sorabjin pitkäjänteinen tuki ja laajat verkostot olivat erityisesti hankkeen nuoremmille tutkijoille erittäin tärkeitä.

Mielen historian hanke valittiin yhdeksi Suomen Akatemian 16 huippuyksiköstä vuo-

siksi 2002–2007. Ensimmäinen toimintavuosi toteutui pitkälti hakemuksessa kuvatulla tavalla. Kenties suurin muutos oli Jyväskylän yliopiston tulo eräänlaiseksi sivutoimipisteeksi Helsingin systemaattisen teologian laitoksen lisäksi. Syynä tähän oli Juha Sihvolan valinta Jyväskylän historian professoriksi. Virantätön kautta alkanut yhteistyö Helsingin teologien ja Jyväskylän historioitsijoiden ja filosofien välillä on sittemmin jatkunut aktiivisena yli 20 vuoden ajan. Mielen historian alkuperäisistä jäsenistä myös Mikko Yrjönsuuri ja Taneli Kukkonen ovat toimineet professoreina Jyväskylässä.

Suomen Akatemia nimitti hankkeen ohjausryhmän (Advisory Board) kansainväliseksi jäseniksi David Charlesin (Oxford) ja Joel Biardin (Tours/Pariisi). Toivo Holopainen toimi johtoryhmän sihteerinä jo hakuvaiheesta alkaen. Ensimmäisessä vuosiarvioinnissa joulukuussa 2002 Charles ja Biard arvioivat hankkeen käynnistymistä varsin myönteisin sanoin. He kehottivat huippuyksikköä toimimaan arabiankielisen filosofian piirissä entistä vahvemmin. Biard piti tärkeänä sitä, että hanke rakentaisi tutkijasuhteita myös Ranskaan, Italiaan ja Espanjaan.¹²

Ohjausryhmän toiseen kokoukseen huhtikuussa 2004 huippuyksikkö toimitti jo 36-sivuisen kertomuksen, jonka keskeisinä osina ovat muhkea julkaisuluettelo sekä monitahoinen ”käynnissä olevien töiden” listaus. Lilli Alasen Descartes-monografia sekä Simo Knuutilan emootioiden historia olivat valmistuneet. Vesa Hirvonen, Taneli Kukkonen, Pekka Kärkkäinen ja Miira Tuominen olivat väitelleet tohtoreiksi. Henkilöluettelossa on joitain lisäyksiä, kiinnos-

8 Application 7.2.2001, §40.

9 Application 7.2.2001, Appendix I, 9.

10 Application 7.2.2001, Appendix I, 9. Nussbaum & Sihvola 2002.

11 Application 7.2.2001. Knuutila 2004. Sorabji 2000.

12 Report 19.12.2002. Minutes 19.12.2002.

tavimpina Jari Kaukuan ja Marke Ahosen nimet antiikin ryhmässä.¹³ Islamilaisen filosofian asiantuntija Kaukua on sittemmin edennyt Jyväskylän yliopiston professoriksi. Marke Ahonen on palkittu kääntäjä ja nykyään Helsingin yliopiston kreikan kielen yliopistonlehtori. Pauliina Remes on tänä päivänä Uppsalan yliopiston professori ja Miira Tuominen yliopistonlehtori Tukholmassa.

Käynnissä olevien töiden osalta Marke Ahonen ja Vesa Hirvonen ilmoittavat jo vuonna 2004 tutkivansa mielen häiriötilojen filosofista ymmärtämistä historiassa. Molemmat ovat sittemmin julkaisseet aihepiiristä ahkerasti ja pitkään. Huippuyksikkö mainitsee myös aloittaneensa työn mielenfilosofian historiallisten lähdetekstien kokoamiseksi.¹⁴ Tämä työ pystyi yhtäältä kokoamaan eri aikakausien ajattelua tutkivia henkilöitä yhteen. Toisaalta hanke oli erittäin työläs, sillä se edellyttää runsaasti klassisten kielten lähdetekstien kääntämistä englanniksi.

Tämä niin kutsuttu *Sourcebook*-hanke jatkui koko Mielen historian huippuyksikön ajan ja vielä monta vuotta sen jälkeenkin. Se ilmestyi lopulta 746-sivuisena Juha Sihvolan ja Simo Knuuttilan toimittamana niteenä vuonna 2014.¹⁵ *Sourcebook*-hankkeessa tiivistyi huippuyksiköille ominainen dynamiikka, joka ei ole aivan ongelmaton. Varsinainen määräraha näet kohdistuu nuorten tutkijoiden tukemiseen, ja senioritutkijat puolestaan osallistuvat työhön oman yliopistovirkansa puitteissa.

Nuorten tutkijoiden ensisijainen velvollisuus on edistää omaa tutkimustyötään ja sitä mukaa omaa uraansa. Yhteishankkeet jäävät senioritutkijoiden harteille ja ne jatkuvat vielä määrärahojen loputtua. Simo Knuuttilan eräs suuri vahvuus oli siinä, että hän kykeni kiinnittämään hankkeisiin ryhmänjohtajia, jotka innokkaasti suostuivat tällaiseen työnjakoon. Samalla nämä johtajat olivat kiinni monissa muissa virkatöissään. Juha Sihvolasta tuli Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin johtaja vuonna 2004. Tämä oli merkittävä tunnustus ja voimavara huippuyksikölle, mutta merkitsi uutta suurta työkuormaa. Minut taas nimitettiin ekumeniikan professoriksi juuri huippuyksikköhaun aikana vuonna 2001, eikä ekumeniikka tieteenalana sisällä lainkaan

keskiajan filosofiaa. Silti oli etuoikeus saada olla mukana.

Simo Knuuttila saattoikin johtoryhmässä puolivakavasti todeta, että ”uusien työtehtävien kannattaa yleensä antaa sellaisille, joilla niitä on jo ennestään paljon”. Tämä asenne ei tarkoittanut sitä, että nuorempien tutkijoiden työpanosta olisi vähätelty. Knuuttila pyrki siihen, että väitöskirjan tekijöillä ja tutkijatohtoreilla olisi mahdollisuus paneutua mahdollisimman rauhassa määräraikaiseen toimeensa. Huippuyksikön aktiivinen työ konferenssien, tutkijanvaihdon ja yhteisjulkaisujen piirissä sai kyllä aikaan sen, että nuoremmiltakaan ei tehtäviä puuttunut. Lisäksi nuorten tutkijoiden ajankäyttöä rajoitti se, että heidän tuli jatkuvasti hakea henkilökohtaisia tutkijanpaikkoja eri rahoittajilta.

Tässä työssä Knuuttilan hankkeiden nuoret tutkijat menestyivät varsin hyvin. Vuoden 2004 raportissa mainitaan esimerkiksi, että Taneli Kukkonen on saanut paikan Kanadan Victoriasta ja Marke Ahonen Helsingin yliopiston tohtoriohjelmasta. Ohjausryhmän kokouksen pöytäkirjassa sekä Knuuttila että Saarinen mainitsevat silti hankkeen ongelmana sen seikan, että nuorten tutkijoiden ajasta suuri osa kuluu uusien hakemusten kirjoittamiseen. David Charles ja Joel Biard toteavat tämän olevan ongelma kaikkialla tiedemaailmassa.¹⁶

Ohjausryhmän kolmanteen kokoukseen tamikuussa 2006 hanke tuotti uuden 39-sivuisen raportin. Kansainvälisiä kokouksia, julkaisuja ja vireillä olevia töitä on siinä taas lueteltu runsain määrin. Silmiinpistävää on tällä kertaa suomenkielisten kirjojen ja klassikkokäännösten suuri joukko. Mikko Yrjönsuuren johdolla on käännetty Descartesin teoksia. Marke Ahonen on kääntänyt

13 Report 28.4.2004, 4, 10. Alanen 2003. Knuuttila 2004.

14 Report 28.4.2004, 33. Minutes 28.4.2004. Esim. Hirvonen 2006; Ahonen 2014.

15 Knuuttila & Sihvola 2014.

16 Report 28.4.2004, 2, 7. Minutes 28.4.2004.

Epiktetosta ja Marcus Aureliusta, Jari Kaukua Senecaa, Timo Nisula Augustinusta ja Taneli Kukkonen Al-Ghazalia. Juha Sihvola on julkaissut laajan teoksen *Maailmankansalaisen etiikka*, joka herätti paljon julkista keskustelua.¹⁷

Vaikka Suomen Akatemia painottaa huippuyksiköissä kansainvälistä perustutkimusta, se haluaa hankkeiltaan myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Koska Mielen historia -hankkeeseen oli palkattu latinan, kreikan ja arabian taitajia, oli luonnollista, että nämä henkilöt näyttivät taitoaan myös kääntäjinä. Knuuttilan pitkäaikainen Aristoteles-käännöshanke loi mallia ja osin myös rahoituskanavia klassikkojen kääntämiselle. Tutkijakollegiumin johtajana Juha Sihvola otti aktiivisen roolin julkisena tiedevaikuttajana. Simo Knuuttila toimi Suomalaisen Tiedekatemian esimiehenä vuosina 2004–2006.

Mielen historia oli nyt saanut tieteellisen sihteerin, Ville Päivänsalon, jonka tehtävänä oli keventää johtoryhmän hallintotaakkaa. Ohjausryhmä piti hyvänä tällaista hallintomallia. Simo Knuuttila katsoi kuitenkin jo pidemmälle eteenpäin, hänelle tyypilliseen tapaan. Vaikka huippuyksikön kuusivuotiskaudesta oli kaksi vuotta jäljellä, Knuuttilalla oli jo idea uudelle huippuyksikkökaudelle. Ohjausryhmän pöytäkirja toteaa Knuuttilan esitelleen sitä mutta ei mene idean sisältöön.¹⁸

Vuonna 2006 julkaistiin myös mielen filosofiaan keskittyvä, Miira Tuomisen, Vesa Hirvosen ja Toivo Holopaisen toimittama Simo Knuuttilan juhlakirja. Sen lukuisat englanninkieliset artikkelit muodostavat laajan kuvauksen huippuyksikön aihealueista.¹⁹ Juhlakirjojen eräänä keskeisenä tehtävänä on näyttää, että johtajan ympärille keräytynyt ryhmä pystyy myös toimimaan ilman tätä keskushahmoaan, omin voimin. Knuuttilan juhlakirjassa tämä on erityisen tärkeää, sillä hänen ehtymätön ideatulvansa hallitsi kaikkien kolmen ryhmän työtä. Vaikka Simo Knuuttila ei ollut autoritaarinen taikka määräävä johtaja, juuri idearikkautensa ja aktiivisuutensa kautta hän muodostui ohittamattomaksi keskushahmoksi.

Knuuttilan huippuyksikkötyössä keskeiseksi tuli kahdentoista vuoden ajan kerran kuussa,

yleensä perjantaisin 2–4 tunnin ajan kokoontunut iltapäiväseminaari. Kaikki ryhmät esittelivät siinä tutkimuksiaan, ja Knuuttila kommentoi tehtyä työtä. Lisäksi hän esitelmöi laveasti omista meneillään olevista töistään. Istunnot olivat innostavia mutta raskaita. Jossain vaiheessa tutkijat esittivät, että niissä voitaisiin tarjoilla myös kahvia ja keksejä. Simo vierasti ajatusta, että virvokkeet voisivat innostaa enemmän kuin filosofiset ideat, mutta suostui pyyntöön. Sen jälkeen osanottajien määrä kasvoi ja keskustelut pitenivät, minkä johtaja pani tyytyväisenä mutta myös pienen sarkasmin kera merkille.

Ohjausryhmän neljäs ja viimeinen tapaaminen oli toukokuussa 2007. Sitä varten laadittu raportti oli enää 22 sivun mittainen ja pikemmin sadonkorjuuta esittelevä kuin tulevaisuuteen päin katsova. Miira Tuomisen teos *Apprehension and Argument* mainitaan; lisäksi Pauliina Remeksen *Plotinus on Self* julkaistiin saman vuoden syysyllä.²⁰ Johtoryhmän huomio oli jo kiinnittynyt uuden hakemuksen edistämiseen. Ohjausryhmä oli tyytyväinen tehtyyn työhön ja kyseli lähinnä *Sourcebook*-hankkeen edistymisestä.²¹

Mielen historian yksikön viimeinen tuotos Suomen Akatemialle oli huhtikuussa 2008 laadittu lyhyt itsearviointi. Se painottaa tieteellisen sihteerin hyödyllisyyttä hankkeen hallinnoinnissa, vaikka johtoryhmän työtaakkaa pidetään sen jälkeenkin raskaana. Huippuyksikköstatuksella katsotaan olevan merkittävää lisäarvoa tutkijoiden kansainvälisessä verkostoitumisessa ja viranhaussa. Taneli Kukkonen vuonna 2007 saama European Research Councilin nuoren tutkijan projektiraha mainitaan tässä yhteydessä, samoin Mikko Yrjönsuuren nimitys professoriksi Jyväskylään ja Pauliina Remeksen lehtoriaksi Uppsalaan.²²

17 Report 26.1.2006, 16–17. Sihvola 2004.

18 Minutes 26.1.2006.

19 Hirvonen, Holopainen & Tuominen 2006.

20 Report 25.5.2007, 7. Tuominen 2007; Remes 2007.

21 Minutes 25.5.2007.

FILOSOFINEN PSYKOLOGIA, MORAALI JA POLITIIKKA

Vuosien 2008–2013 huippuyksikköhakuun mielivien yksikköjen piti toimittaa Suomen Akatemialle esisuunnitelma (Plan of Intent) tammikuussa 2006. Simo Knuuttilan johtama tiimi laati esisuunnitelman aiheesta ”Filosofinen psykologia, moraali ja politiikka: ihmisen toiminta filosofian historian kysymyksenä”. Ryhmiä oli nyt neljä, antiikin filosofia (johdossa Juha Sihvola), keskiajan filosofia (Taneli Kukkonen ja Mikko Yrjönsuuri), renessanssin ja reformaation ajattelu (Risto Saarinen) sekä varhaisen uuden ajan filosofia (Virpi Mäkinen).²³

Esisuunnitelma toteaa filosofisen psykologian olevan filosofian historian ”nopeimmin kasvava osa-alue”. Erityisesti politiikan, etiikan ja sosiaalisten käytäntöjen historiassa tämä lähestymistapa tuottaa merkittäviä tuloksia.²⁴ Esisuunnitelma korostaa olevansa sisällöltään erilainen kuin Mielen historian huippuyksikkö, mutta viittaa myös tuon hankkeen tutkijoiden tekemään pohjatyöhön. Knuuttilan ja Alasen monografioiden lisäksi mainitaan Nussbaumin ja Sihvolan kirja seksuaalietiikasta, Jill Krayen ja Saarisen kokoomateos varhaisen uuden ajan etiikasta, Henrik Lagerlundin ja Yrjönsuuren teos emootioista sekä Mäkisen ja Petter Korkmanin työ oikeuksien historiasta.²⁵

Aiehakuun jätettiin 113 hakemusta, joista Akatemia valitsi jatkoon 44. Varsinainen hakuvaihe oli varsin työläs, sillä tutkimussuunnitelman laajuudeksi annettiin 50 sivua ja vastattavaksi annettiin 27 Akatemian esittämää kysymystä. Lisäksi tarvittiin ansioluetteloita ja tiivistelmiä. 17.5.2006 julkaistussa haussa hakemukset pyydetään toimittamaan 21.6. mennessä.²⁶

Näin laajan hakemuksen laatiminen yhden kuukauden aikana edellytti sitä, että ideat oli hiottu jo aiemmin. Lisäksi käytännön kirjoitustyötä piti jakaa. Hyvin suuri osa ideoista tuli edelleen Simo Knuuttilalta ja varajohtajaksi nimetyltä teologisen etiikan yliopistonlehtori Virpi Mäkiseltä. Juha Sihvola ja Risto Saarinen vastasivat omien osioidensa lisäksi laajojen yleisjaksojen kirjoitustyöstä.

Tutkimussuunnitelmassa hankkeen ajallinen kesto ylittää antiikista valistukseen. Vaikka filosofinen psykologia on kiinnostuksen keskiössä, hanke pysyy erillään moderneista psykologista katsomuksista ja niiden mukaisista konstruktioista. Sen sijaan kunkin aikakauden kysymyksiä tarkastellaan sen omista ajatuksellista lähtökohdista käsin. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä määritellään kuusi kappaletta:

1. luonnollisten taipumusten, emootioiden ja tapojen eettinen ja poliittinen arvo
2. tiedon, tahdon ja valinnan psykologia etiikassa ja politiikassa
3. sukupuolen (gender) psykologia
4. klassinen käsitys ihmisen sosiaalisuudesta ja sen pirstoutuminen
5. luonnollinen laki, ihmisoikeudet ja poliittisen individualismin synty
6. onnellisuuden psykologia.²⁷

Neljässä tutkimusryhmässä on monia samoja nimiä kuin Mielen historiassa, mutta myös merkittävää vaihtuvuutta. Antiikin ryhmän jäseniä ovat Juha Sihvola, Håvard Lökke, Pauliina Remes, Miira Tuominen, Marke Ahonen, Malin Grahn ja Mika Perälä. Keskiajan ryhmään kuuluvat Taneli Kukkonen, Mikko Yrjönsuuri, Tomas Ekenberg, Vesa Hirvonen, Taina Holopainen, Jari Kaukua, Susanna Niiranen, Juhana Toivanen ja Ritva Palmén. Renessanssin ja reformaation ryhmä koostuu Risto Saarisen lisäksi seuraavista: Pekka Kärkkäinen, Maiju Lehmijoki-Gardner, Olli-Pekka Vainio, Minna Koivuniemi ja Ilmari Karimies. Varhaisen uuden ajan ryhmässä ovat Virpi Mäkinen, Lilli Alanen, Markku Peltonen, Petter

22 Evaluation 3.4.2008, 3, 7.

23 Plan of Intent 31.1.2006, 2-3.

24 Plan of Intent 31.1.2006, 1.

25 Plan of Intent 31.1.2006, 1. Ks. ed. sekä Kraye & Saarinen 2005; Mäkinen & Korkman 2005; Lagerlund & Yrjönsuuri 2002.

26 Kansallisen tutkimuksen 17.5.2006.

27 Research Plan 19.6.2006, 2.

Korkman, Martina Reuter, Kari Saastamoinen, Sami-Juhani Savonius, Mikko Tolonen, Jussi Varkemaa, Ilse Paakkinen ja Ville Paukkonen.²⁸

Nimelistassa voidaan havaita erinäisiä trendejä. Helsingin yliopiston historian professori Markku Peltosen ympärille oli kehkeytymässä vahva aatehistoriallinen osaamiskeskus. Jyväskylän filosofit kuuluivat keskiajan ryhmään. Naistutkijoiden ja kansainvälisen henkilökunnan kasvava osuus heijasteli Akatemian toiveita,²⁹ mutta myös suomalaisen yliopistomaailman omaa kehitystä. Vaikka koko hankkeen kotipaikka oli edelleen Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitos, nimilista on monitieteinen ja teologiien osuus on alle puolet nimistä. Yhteistyötahoja luetellaan kokonaista 35 kappaletta.³⁰

Hakuprosessin olennaisena osana oli tällä kertaa arvioitsijoiden vierailu Helsingissä loka-kuun alussa 2006. Antiikin tutkija Julia Annas ja keskiajan filosofian ekspertti Jack Zupko tenttasivat hankkeen johtoryhmää ja tutkijoita kolmen tunnin ajan systemaattisen teologian laitoksen tiloissa. Simo Knuutila esitteli hankkeen tutkimusideoita, Juha Sihvola yhteistyökumppaneita ja Risto Saarinen tutkijakoulutusta. Suuritoinen hakuprosessi päättyi näiden hakijoiden kannalta onnelliseen lopputulokseen, yhdeksi yhteensä 18 valitusta uudesta huippuyksiköstä vuosiksi 2008–2013.³¹ Eräs nuori tutkijani totesi tällöin jättävänsä hankkeen, koska siltä hakuprosessissa vaadittiin niin vaikeita asioita.

Uusi huippuyksikkö omaksui Mielen historian rakenteita ja työtapoja. Jussi Varkemaa ryhtyi sen tieteelliseksi sihteeriksi. Suomen Akatemia nimitti ohjausryhmään Julia Annasin (Arizona) sekä Annabel Brettin ja John Marenbonin (molemmat Cambridge). Ohjausryhmän ensimmäinen kokous pidettiin Helsingissä syyskuussa 2008. Uudella ohjausryhmällä oli hankkeeseen alusta alkaen aktiivinen suhde. John Marenbon katsoi, että islamin osuutta pitäisi vahvistaa, ja Annabel Brett puolestaan piti myös 1500–1600-lukujen katolista ajattelua, erityisesti jesuiittoja, hankkeen kannalta tärkeänä. Julia Annas katsoi, että valistuksen moraalipsykologian pohjautuminen antiikin ajatteluun pitäisi tehdä näkyväksi.³²

Jo tässä kokouksessa mainitaan, että filosofisen psykologian huippuyksikkö aikoo kirjoittaa alaansa kokonaisvaltaisesti kuvaavan käsikirjan. Simo Knuutilan mukaan se tulee koostumaan temaattisista luvuista.³³ Vaikka tämä niin sanottu *Handbook*-hanke ei muodostunut yhtä työlääksi kuin aiempi *Sourcebook*, käsikirjan laadinta vaati paljon valmistelua ja tutkimustyötä. Lisäksi Knuutilan toinen huippuyksikkö hajautui laajemmille tutkimusalueille kuin ensimmäinen.

Yleisesti ottaen sekä Mielen historia että Filosofinen psykologia julkaisivat tutkimuksia ripeästi ja paljon. Vaikka ohjauskeskusteluissa ja huippuyksikön seminaareissa annettiin yksityiskohtaista palautetta, hanke pyrki koko ajan julkaisemaan viivytystä. Akatemian huippuyksikköohjelman vetureina toimineet luonnontieteelliset ja lääketieteelliset yksiköt julkaisivat runsaasti, ja humanistiset yksiköt pyrkivät vastaavaan tapaan näyttämään aktiivisuuttaan isoilla sivumäärillä ja hyvillä kustantajilla.

Ohjausryhmän toiseen kokoukseen touku-kuussa 2010 Jyväskylässä huippuyksikön johto toikin hengästyttävän laajan julkaisuluettelon. Sen mukaan yksikkö on jo julkaissut viisi monografiaa ja seitsemän kokoomateosta kansainvälisillä kustantajilla. Näiden lisäksi mainitaan 64 kansainvälistä artikkelia sekä 80 muuta julkaisua. Yksikössä väitelleitä henkilöitä on jo yhdeksän, nimittäin Minna Koivuniemi, Marke Ahonen, Jussi Varkemaa, Susanna Niiranen, José Filipe Silva, Vili Lähtenmäki, Juhana Toivanen, Mikko Tolonen ja Mika Perälä.³⁴ Teologian tohtoreita on näistä vain yksi, Varkemaa. Helsingin

- 28 Research Plan 19.6.2006, 3–4.
 29 Esim. Personnel Plan 19.6.2006 vaatii tiedot miesten, naisten ja ulkomaalaisten lukumäärästä.
 30 Research Plan 19.6.2006, 32–34.
 31 Site Visit 2.10.2006; Suomen Akatemian päätös 12.12.2006.
 32 Minutes 26.9.2008.
 33 Minutes 26.9.2008.
 34 Report 20.5.2010, 1. Minutes 20.5.2010.

yliopiston professoreiksi näistä väittelijöistä ovat sittemmin edenneet Silva (keskiajan filosofia) ja Tolonen (digitaaliset ihmistieteet).

Yksikön toimintaa voi hahmottaa erilaisten toimintaympäristöjen avulla. Sihvola, Mäkinen ja Saarinen olivat pitkään päätoimisina tutkijoina Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa, mikä mahdollisti ryhmänjohtajien entistäkin aktiivisemmän osallistumisen huippuyksikön toimintaan. Peltonen ja Saastamoinen loivat historian laitoksella uudenlaisen aatehistoriallisen tutkimustrendin. Kukkonen ja Kaukua nostivat islamilaisen filosofian ensi kertaa Suomessa tutkimusalaksi. Hankkeen aikana yliopistonlehtoreiksi edenneet teologit Pekka Kärkkäinen, Vesa Hirvonen ja Olli-Pekka Vainio julkaisivat runsaasti 1300–1500-lukujen filosofiasta ja teologiasta. Esimerkiksi Knuuttilan ja Kärkkäisen yhdessä toimittama teos havaitsemisesta kokoa niin mielenfilosofiaa kuin tiedon psykologiaa. Oma kirjani heikkoluonteisuudesta liittyy puolestaan tahdon ja valinnan psykologiaan.³⁵

Hankkeen toimijoilla riitti hämmästyttävästi energiaa myös suomalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Virpi Mäkisen ja Anne Birgitta Pessin toimittama nide *Kerjääminen eilen ja tänään* herätti laajaa julkista keskustelua uudelleen Suomeen rantautuneesta ilmiöstä. Juha Sihvola sai valmiiksi pitkään vireillä olleen teoksensa *Maailmankansalaisen uskonto*, jossa filosofiset ja teologiset kysymykset sanoitetaan suomalaisen yhteiskunnan moninaiisiin poliittisiin asiaympäristöihin.³⁶ Teoksen julkaisemisen jälkeen Sihvola nimitettiin akatemiaprofessoriksi.

Vuodet 2009–2010 olivat Knuuttilan huippuyksikkötyön kohokohta. Akatemian tapa myöntää rahat kahtena kolmivuotiskautena kannustaa yksiköitä raportoimaan erityisen aktiivisesti kolmantena työvuotena. Mielen historian työn viimeiset hedelmät ja Filosofisen psykologian hankkeen ensimmäiset merkittävät tulokset osuvat niin ikään vuoden 2010 paikkeille. Yksikön jäsenten asiantuntemus kasvoi nopeasti ja heidän työkykynsä oli erinomainen. Simo Knuuttila sai Suomen tiedepalkinnon vuonna 2011.

Tummia pilviä alkoi ilmaantua huippuyksikön taivaalle Juha Sihvolan vakavan sairastumi-

sen myötä vuonna 2011. Miira Tuominen otti loppuvuodesta antiikin ryhmänjohtajan tehtävät. Ohjausryhmän kolmannessa kokouksessa helmikuussa 2012 Helsingissä alkoi näkyä hankkeen hajautuminen kovin moniin eri suuntiin. Ensi silmäyksellä tutkijoiden liikkuvuus kolmannen raportointikauden aikana on vaikuttavaa: Malin Grahn työskenteli Arizonassa, Vili Lähteenmäki ja Susanna Niiranen Berliinissä, Taneli Kukkonen Exeterissä ja Uppsalassa, Ville Paukkonen ja Juhana Toivanen Pariisissa, Mika Perälä ja Olli-Pekka Vainio Oxfordissa, Risto Saarinen Leuvenissä.³⁷ Samalla kuitenkin yksikön tutkijoiden moninaiset hankkeet ja vastuut alkoivat vakavasti kilpailla ajankäytöstä huippuyksikön kanssa. Simo Knuuttila oli vuonna 2010 palannut akatemiaprofessorista yliopistovirkaansa. Risto Saarinen ja Virpi Mäkinen hahmottelivat uusia hankkeita, joita Akatemia halusi huhtikuussa 2012 alkaneeseen huippuyksikköhakuun. Taneli Kukkonen oli muuttanut professoriksi Uuteen Seelantiin. Johtoryhmä ei pystynyt enää toimimaan Knuuttilan hankkeen hyväksi yhtä ahkerasti kuin aikaisemmin.

Rakenteellinen hajoaminen ei vaivaa julkaisu- raporttia, joka sisältää neljä monografiaa ja toiset neljä kokoomateosta kansainvälisiltä kustantajilta, 19 kansainvälistä journaliartikkelia ja 64 artikkelia kansainvälisissä kokoomateoksissa. Simo Knuuttila raportoi peräti 11 omaa julkaisuaan. Hankkeen läheisen yhteistyökumppanin Henrik Lagerlundin toimittama *Encyclopedia of Medieval Philosophy* työllisti monia yksikön tutkijoita. Virpi Mäkisen toimittama *The Nature of Rights* sanoittaa ihmisoikeuksien ja moraalien asemaa hankkeessa.³⁸

Ohjausryhmä patisti silti hanketta luvatus *Handbook*-teoksen pariin.³⁹ Tätä päämäärää

35 Knuuttila & Kärkkäinen 2008; Saarinen 2011.

36 Mäkinen & Pessi 2009; Sihvola 2011.

37 Report 10.2.2012, 4.

38 Report 10.2.2012, Publications. Mäkinen 2010; Lagerlund 2010.

39 Minutes 10.2.2012.

pyrittiin tarmokkaasti edistämään Filosofisen psykologian yksikön loppukonferenssissa ”Psychology of Morality and Politics” Jyväskylässä 24.–26.6.2013. Sen yhteydessä pidettiin neljäs ja viimeinen ohjausryhmän kokous. Juha Sihvolan kuoltua 14.6.2012 Simo Knuuttilla otti käytännössä yksin kokonaisvastuun *Sourcebook*-hankkeen loppusuorasta. Huhtikuusta 2013 alkaen Risto Saarinen sijaisti Virpi Mäkistä Filosofisen psykologian yksikön varajohtajana. Iloa Jyväskylän kokoukseen toi tieto siitä, että Suomen Akatemia oli kesäkuussa 2013 myöntänyt Saariselle ja Mäkiselle uuden huippuyksikön vuosiksi 2014–2019.⁴⁰

Jyväskylän loppukonferenssissa Mikko Yrjön-suuri ja Taneli Kukkonen ottivat isännän roolin, kun helsinkiläiset johtoryhmäläiset supistuiivat jo vuodesta 2002 alkaen mukana olleisiin Knuuttilaan ja Saariselle. Antiikin filosofian pääesitelmätoimintoina toimivat David Charles ja Troels Engberg-Pedersen (Kööpenhamina). Keskiajan tutkijoista esitelmän pitivät muun muassa Roberto Lambertini (Macerata) ja Henrik Lagerlund (Western Ontario). Ohjausryhmän jäsenet toimivat sessioiden puheenjohtajina.⁴¹ Viime raporteissaan huippuyksikkö saattoi vielä kertoa uusistakin nuorten tutkijoiden rekrytoinneista, teologeista esimerkkeinä Tuomas Vaura keskiajan ryhmään ja Heikki Haara uuden ajan ryhmään. Tärkeät väitöskirjat keskiajan imaginaatioteoriasta (Ritva Palmén) ja antiikin gender-ajattelusta (Malin Grahn) valmistuivat nekin vuonna 2013.⁴²

Viimeisen kokouksensa jälkeen ohjausryhmä kirjoitti Suomen Akatemialle loppuraportin. Siinä annetaan erityistä kiitosta Filosofisen psykologia -hankkeen laajalle julkaisutoiminnalle sekä Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen hyvälle yhteistyölle. Myös tohtorikoulutus ja uuden rahoituksen hankkiminen mainitaan myönteisesti. *Handbook*-hanketta ohjausryhmäläiset edelleen odottavat valmistuvaksi.⁴³

Huippuyksikkökausien päättyminen joulukuussa 2013 merkitsi Simo Knuuttillalle sekä taitekohtaa että jatkuvuutta. Juha Sihvolan kuolema oli vaikea asia myös ammatillisesti, sillä Sihvola oli Aristoteles-käännöshankkeesta alkaen ollut

poikkeuksellisen läheinen ja lojaali työtoveri. *Sourcebook*-hankkeen jatkaminen ja julkaiseminen vuonna 2014 huipensi tämän pitkän yhteistyön. Lisäksi Knuuttilan toiminta monien muiden kollegojen kanssa jatkui. Aina kuolemaansa vuonna 2022 saakka Knuuttilla valmisteli yhdessä Virpi Mäkisen kanssa *Handbook*-teoksen julkaisua. Tätä kirjoitettaessa teos on jokseenkin valmis.⁴⁴ Sen viivästyminen syynä ei liene ollut asian vaikeus vaan keskeisten tutkijoiden jatkuva sinkoutuminen yhä uusiin projektivastuisiin.

Simo Knuuttilan perimmäistä henkistä riippumattomuutta projektien arjesta kuvastaa se seikka, että hän piti Helsingin yliopiston jäähyväisluentonsa toukokuussa 2014 aivan toisenlaisesta aiheesta, nimittäin ”Uskonnon alkuperä”.⁴⁵ Eläkevuosinaan Knuuttilla jatkoi aktiivista julkaisemista aiemman tutkijauran varrella läheiseksi tulleista aihepiireistä. Tässä mielessä vuosien 2002–2013 huippuyksiköt olivat vain yksi jakso hänen pitkällä urallaan.

HUIPPUYKSIKÖJEN TIETEELLINEN MERKITYS

Simo Knuuttilla laajensi asiantuntemustaan antiikin, keskiajan ja 1500–1700-lukujen tuntijana vähitellen ja kerroksittain. Antiikin ja keskiajan tuntemus kehittyi kattavaksi vuonna 2004 julkaistun emootiokirjan myötä. Vasta huippuyksikkövuosina Knuuttilla paneutui tarkemmin varhaismoderniin aikaan ja valistukseen.

Tämän paneutumisen hän suoritti ammatillisesti ja tutkimuksen kärkeä tavoitellen. Huippuyksikön seminaareissa Knuuttilla

40 Report 24.6.2013, 2. Minutes 24.6.2013. Saarinen 2020.

41 Workshop Programme 24.–26.6.2013.

42 Report 24.6.2013. Palmén 2013; Grahn 2013.

43 Report, July 2013.

44 Vrt. Pihlström, Mäkinen & Koistinen 2022, 309, 315. Lopullinen *Sourcebook* käyttää alaotsikkoa ”Philosophical Psychology” ja laajenee siten myös toisen huippuyksikön työtä kohti.

45 Pihlström, Mäkinen & Koistinen 2022, 311.

innostui yhtä paljon Descartesin, Leibnizin, Pufendorfin ja Adam Smithin ajattelusta kuin antiikin ja keskiajan kysymyksistä. Usein hänen silmämääränään oli modernin aikakauden suhde aiempaan filosofiaan. Tutkimuksen tulokset saattoivat joskus painottaa jatkuvuutta, toisinaan taas murrosta aikakausien välillä. Vaikka keskiajan tuntemus painottui Knuuttilan ohjaustyössä, hän ei pyrkinyt ohjelmallisesti näkemään kaikkialla keskiajan vaikutusta sen pikemmin kuin keskiajasta irtautumistakaan. Kumpaankin suuntaan kallistuvat tulokset olivat yhtä arvokkaita.

Huippuyksiköistä Mielen historia oli aihepiiriltään yhtenäisempi, Filosofinen psykologia taas laaja-alaisempi ja ryhmänjohtajien omaan asiantuntemukseen enemmän nojaava. Molemmissa hankkeissa Knuuttilan suvereeni kyky kommentoida mitä erilaisimpia tutkimusaiheita oli silmiinpistävä piirre. Kuukausittaisissa perjantaiseminaareissa tämä työskentely antoi myös nuoremmille työnhajaajille mallin siitä, miten laaja-alaisesti ja syvällisesti johtaja voi perehtyä ryhmäläistensä työhön.

Simo Knuuttila toimi vuodet 1994–2013 yhtäjaksoisesti akatemiaprofessorin tai huippuyksikön johtajan tehtävissä. Molemmissa viroissa korostuu johtajan henkilökohtainen ideointi ja vastuu. Vaikka Knuuttila oli itseohjautuva ja omavoimainen tutkija, hän piti tärkeänä ryhmässä tapahtuvaa keskustelua ja hyötyi itsekin muiden palautteesta. Huippuyksiköissä hän onnistui kokoamaan rinnalleen erilaisten humanististen alojen johtavia asiantuntijoita sitoutuneeseen työskentelyyn. Intensiivinen vuorovaikutus auttoi sekä ideoiden hionnassa että työssä viihtymisessä. Pitkä rupeama huomion keskipisteenä oli silti työläs ja kuluttava.

Huippuyksikköjä edeltäneellä urallaan Knuuttila loi vaikutusvaltaisen kokonaiskuvan modaaliteettikeskustelusta sekä emootioiden historiasta.⁴⁶ Huippuyksiköiden ylen pitkistä julkaisulistasta ei ole helppo tehdä vastaavanlaista kiteytystä. Yksittäisiä tuloksia merkittävämpää on kokonaisen profession vakiintuminen huippuyksikkövuosina. Tämän profession keskuksessa on filosofian historia antiikista valistusajaka-

mutta siihen kuuluu olennaisesti myös historian laitoksella harjoitettava aatehistoria (intellectual history) ja teologisessa tiedekunnassa harjoitettava historiallinen teologia. Lisäksi professioon kuuluu erilaisia taitoja, niistä keskeisimpinä vanhojen kielten tutkimuksellinen osaaminen ja yhteiskunnallinen sivistyspyrkimys.

Vaikka ohjausryhmien arviot hankkeistamme ovat myönteisiä, emme olleet sokeita ongelmille. Vanhojen kielten osaaminen oli Suomen mittapuulla hyvää, mutta Oxfordin ja Pariisin mitoilla se olisi voinut olla vielä parempaa. Asiantuntijuutemme oli välillä laikuittaista ja keskittyi siihen, mitä Suomessa toimivat tutkijat saattoivat osaamaan. Yritimme toteuttaa ohjausryhmän toiveita romaanisten maiden mukaan ottamisesta, mutta jäimme turhan usein angloamerikkalaisen tieteen piiriin.

Mielen historian hankkeen tieteellinen kokonaismerkitys käynee parhaiten ilmi *Sourcebook*-teoksesta. Sen neljätoista tekstiosiota pyrkivät kuvaamaan seuraavien teemojen käsittelyn antiikin, keskiajan ja varhaismodernin ajattelun piirissä: 1. sielun tai mielen kokonaisuus, 2. viisi aistia, 3. sisäiset aistit (estimaatio, mielikuviutus, common sense), 4. nukkuminen ja unet, 5. muisti ja mieleen palauttaminen, 6. ymmärrys, äly ja käsitteenmuodostus, 7. arvostelmat ja päättely, 8. kielen psykologia, 9. itsetietoisuus, 10. tunteet, 11. tahto ja valinta, 12. mielen häiriötilat, 13. fysiognomia (luonteen määrittäminen ruumiin hahmosta), 14. gender-psykologia.⁴⁷

Sourcebookin filosofisena innovaationa on yhtäältä näyttää, miten nämä erilaiset teemat kuuluvat yhteen mielenfilosofian pääuoman alla. Toisaalta *Sourcebook* liittyy kokonaisuuteen myös osia, joita monet eivät pidä filosofisina, kuten unet, fysiognomia ja mielisairaudet. Teos näyttää havainnollisesti, miten nämä teemat kuuluvat luontevasti mielenfilosofian kokonaisuuteen. Lähdetietojen lisäksi *Sourcebook* esittää runsaasti kirjallisuusviitteitä, jotka usein johtavat huippuyksikön erityistutkimuksiin.

46 Knuuttila 1993; 2004.

47 Knuuttila & Sihvola 2014, v–viii.

Neljäntoista tekstiosion piirissä on itse asiassa neljäkymmentä eri aikakaudet kattavaa päälukua, jotka puolestaan jakautuvat alalukuihin. Esimerkiksi Mika Perälän pääluku kielen psykologiasta antiikissa ja varhaiskeskiajalla sisältää seuraavat alaluvut: 1. sanat, ajatukset ja kohteet, 2. sopimuksenvarainen ja luonnollinen merkitys, 3. puhe ja kommunikaatio yhteisön perustana, 4. sanojen merkityksen oppiminen, 5. kielioppi, 6. kongruenssi, 7. metafora ja 8. virhepäätelmät.⁴⁸ Näin yksittäinen luku johtaa pitkälle kielifilosofian ja logiikan piiriin. Samalla alaluvut säilyttävät asiayhteyden yleisempään mielenfilosofiaan. *Sourcebook*-teoksen hämmästyttävästä rikkaudesta voi näin hyötyä sellainenkin lukija, jota mielenfilosofia ei varsinaisesti kiinnosta.

Filosofinen psykologia -hankkeen tutkimussuunnitelma pyrkii esittelemään oman merkityksensä vertaamalla historiallista tutkimustaan nykypäivän filosofian ja psykologian ongelmanasetteluihin. Se toteaa esimerkiksi käsityksen ihmisestä sosiaalisena olentona värittäneen niin antiikin kuin valistusajan filosofiaa. Projektin ilmoittaa kykenevänsä ”luomaan vakaan historiallisen pohjan monien nykypäivänä kiistanalaisten ilmiöiden analyysia varten siinä määrin kuin nuo ilmiöt liittyvät psykologiaan ja käsitykseen ihmisluonnosta eettisissä ja poliittisissä teorioissa”.⁴⁹

Malin Grahnin väitöskirja *Gender and Sexuality in Ancient Stoic Philosophy* on sattuva esimerkki tällaisesta työstä. Sen otsikon kumpikin yläkäsite oli antiikin aikana sellaisenaan tuntematon. Työn ensimmäinen osa ”ruumis, luonne ja yhteisö” tarkastelee miehen ja naisen kehojen ja luonteen yhteisiä piirteitä ja kehittämisen mahdollisuuksia stoalaisuudessa. Toinen osa käsittelee tyttöjen ja poikien samanlaista kasvattamista

antiikin kirjallisuudessa. Kolmas osa kuvaa stoalaista maailmankansalaisen ihannetta. Vaikka stoalaiset eivät luoneet konkreettista tasa-arvoa, Grahnin mukaan heidän maailmankansalaisen ihanteensa on samanlainen naisille ja miehille.⁵⁰ Väitöskirja on yhtäältä historiallisesti tarkkaa ja ei-ideologista tekstintutkimusta, jota ei raskauteta nykyaikasta noudetuilla teorioilla. Toisaalta tekijä kykenee oivaltavien näkökulmiensa kautta valottamaan nykypäivän psykologian ja tasa-arvoajattelun kannalta olennaisia kysymyksiä.

Simo Knuuttilan huippuyksikköjen syvin tieteellinen merkitys onkin juuri tällaisessa yksityiskohtaisesti toteutetussa primaari-lähteiden tutkimuksessa. Työn kuuluminen filosofian alaan ei merkitse teorialähtöisyyttä, vaan oivaltavien kysymyksien johdonmukaista esittämistä ja sitä mukaa historiallisen totuuden järkipäristä valottamista. Tällaisen rationaalisen rekonstruktion on yhtäältä vältettävä anakronistisia teoriaoletuksia, mutta se ei toisaalta saa myöskään vaipua doksografiaksi eli pelkäsi menneen ajan ajattelun kuvailuksi. Omasta puolestani haluan lisätä tähän, että doksografialla voi silti olla paikkansa tieteen historian kirjoittamisessa.

TT, FT Risto Saarinen on ekumeniikan professori Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

• risto.saarinen@helsinki.fi

48 Knuuttila & Sihvola 2014, 359–378.

49 Research Plan 19.6.2006, 27.

50 Grahn 2013, 5.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet (Risto Saarisen ja Suomen Akatemian hallussa)

History of Mind

Plan of Intent, History of Mind Research Unit, Simo Knuuttila 29.9.2000

Sähköposti 15.1.2001 hakijaryhmälle, Toivo Holopainen

Application to the Academy of Finland, Simo Knuuttila 7.2.2001

Annual Report 2002, 19.12.2002

Minutes of the Annual Report Presentation Meeting, 19.12.2002

Report of the Activities since 2002, 28.4.2004

Minutes of the Annual Report Presentation Meeting, 28.4.2004

Report of the Activities 2004–2005, 26.1.2006

Minutes of the Annual Report Presentation Meeting, 26.1.2006

Report of the Activities 2006, 25.5.2007

Minutes of the Annual Report Presentation Meeting, 25.5.2007

Evaluation of the Centre of Excellence, Simo Knuuttila, draft 3.4.2008

Philosophical Psychology, Morality and Politics

Plan of Intent, Philosophical Psychology, Morality and Politics, 31.1.2006

Kansallisen tutkimuksen huippuyksikköohjelman 2008–2013 toinen hakuvaihe, Ritva Dammert Simo Knuuttilalle 17.5.2006

Research Plan, Philosophical Psychology, Morality and Politics, 19.6.2006

Personnel Plan, 19.6.2006

Site Visit Programme 2.10.2006

Suomen Akatemian päätös, Raimo Väyrynen Simo Knuuttilalle 12.12.2006

Minutes of the First Annual Report Presentation Meeting, 26.9.2008

Report of the Activities January 2008 – May 2010, 20.5.2010

Minutes of the Second Report Presentation Meeting, 20.5.2010

Report of Activities 2010–2011, 10.2.2012

Minutes of the Third Report Presentation Meeting, 10.2.2012

Report of Activities 2012–2013, 24.6.2013

Minutes of the Fourth Report Review, 24.6.2013

Workshop Programme, Psychology of Morality and Politics, 24.–26.6.2013

Report of the Scientific Advisory Board for the Philosophical Psychology, Morality and Politics CoE, July 2013

Kirjallisuus

Ahonen, Marke (2014). *Mental Disorders in Ancient Philosophy*. Dordrecht: Springer.

Alanen, Lilli (2003). *Descartes's Concept of Mind*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Grahn, Malin (2013). *Gender and Sexuality in Ancient Stoic Philosophy*. Väitöskirja. Helsinki (myös Springer International 2018).

Hirvonen, Vesa (2006). *Mental Disorders in Late Medieval Philosophy and Theology. Mind and Modality: Studies in the History of Philosophy in Honour of Simo Knuuttila*. Toim. Vesa Hirvonen, Toivo Holopainen & Miira Tuominen. Leiden: Brill, 171–188.

Hirvonen, Vesa, Toivo Holopainen & Miira Tuominen, toim. (2006). *Mind and Modality: Studies in the History of Philosophy in Honour of Simo Knuuttila*. Leiden: Brill.

Knuuttila, Simo (1993). *Modalities in Medieval Philosophy*. London: Routledge.

Knuuttila, Simo (2004). *Emotions in Ancient and Medieval Philosophy*. Oxford: Clarendon Press.

Knuuttila, Simo & Pekka Kärkkäinen, toim. (2008). *Theories of Perception in Medieval and Early Modern Philosophy*. Dordrecht: Springer.

Knuuttila, Simo & Juha Sihvola, toim. (2014). *Sourcebook for the History of the Philosophy of Mind: Philosophical Psychology from Plato to Kant*. Dordrecht: Springer.

Koistinen, Timo, Virpi Mäkinen & Sami Pihlström (2022). Simo Knuuttila in memoriam. *Teologinen Aikakauskirja* 127:3, 305–315.

Kopperi, Kari & Risto Saarinen (2022). *Läsnäoleva Kristus: Tuomo Mannerman koulu teologian ja kirkon asialla*. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Kraye, Jill & Risto Saarinen, toim. (2005). *Moral Philo-*

- sophy on the Threshold of Modernity*. Dordrecht: Springer.
- Lagerlund, Henrik, toim. (2010). *Encyclopedia of Medieval Philosophy*. Dordrecht: Springer.
- Lagerlund, Henrik & Mikko Yrjönsuuri, toim. (2002). *Emotions and Choice from Boethius to Descartes*. Dordrecht: Springer.
- Mäkinen, Virpi, toim. (2010). *The Nature of Rights*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Mäkinen, Virpi & Petter Korkman, toim. (2005). *Transformations in Medieval and Early-Modern Rights Discourse*. Dordrecht: Springer.
- Mäkinen, Virpi & Anne Birgitta Pessi, toim. (2009). *Kerjääminen eilen ja tänään*. Tampere: Vastapaino.
- Niiniluoto, Ilkka (2023). Simo Knuuttila. *Suomalaisen Tiedeakatemian vuosikirja 2022*, 149–151.
- Nussbaum, Martha & Juha Sihvola, toim. (2002). *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*. Chicago: University of Chicago Press.
- Palmén, Ritva (2013). *Richard of St. Victor's Theory of Imagination*. Väitöskirja. Helsinki. (Myös Leiden: Brill 2014).
- Remes, Pauliina (2007). *Plotinus on Self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roinila, Markku, toim. (2010). *Miten meistä tuli filosofian tohtoreita*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Saarinen, Risto (2011). *Weakness of Will in Renaissance and Reformation Thought*. Oxford: Oxford University Press.
- Saarinen, Risto (2015). Tuomo Mannermaa ja Suomen Akatemian Luther-projektit 1984–1997. *Teologinen Aikakauskirja* 120:1, 55–68.
- Saarinen, Risto (2020). Järki ja uskonnollinen hyväksyminen: Suomen Akatemian huippuyksikkö teologisessa tiedekunnassa. *Teologinen Aikakauskirja* 125:1, 56–67.
- Sihvola, Juha (2004). *Maailmankansalaisen etiikka*. Helsinki: Otava.
- Sihvola, Juha (2011). *Maailmankansalaisen uskonto*. Helsinki: Otava.
- Sorabji, Richard (2000). *Emotion and Peace of Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Tuominen, Miira (2007). *Apprehension and Argument. Ancient Theories of Starting Points for Knowledge*. Dordrecht: Springer.